

VÉGET ÉRHET-E A LIBERÁLIS DEMOKRÁCIA, AKÁRCSAK A TÖRTÉNELEM?

*Agnieszka Kolakowska: Kultúrák háborúi és más harcok;
Ryszard Legutko: A közönséges ember diadala*

Idén április végén az amerikai sajtó egy aktuális kérdés kapcsán foglalkozott a *Simpson család* dal. A dolog úgy kezdődött, hogy több indiai származású amerikai híresség is fel-emelte a szavát a sorozatban szereplő Apu karaktere ellen. Ami igazán bántotta őket, hogy az animált indiai boltos hangját egy fehér színkronszínész adja, és mint ilyen stilizálja délkelet-ázsiaira a szereplő akcentusát. Matt Groening, a sorozat készítője pedig csak azzal reagált, hogy olyan korban élünk, amikor az „emberek nagyon szeretnek úgy tenni, mintha valami sértené őket”. Groening nem az alt-right mozgalom tagja, és lényegében több mint húsz évig a fősodorban senkinek sem volt vele semmi baja, ezért gondoltam, hogy ez a történet megfelelő kiindulási alap lehet, ha két lengyel szerző kifejezetten „konzervatív” hangolású művét akarom bemutatni. Sem Agnieszka Kolakowskáról, sem Ryszard Legutkóról nem mondható el, hogy ezekben a művekben figyelembe vennék, ki min akar megsértődni. Kolakowska Leszek Kolakowski lengyel filozófus lánya, tanulmányait nyugati, főleg angolszász egyetemeken végezte, napjainkban Párizsban él. Ezt persze a könyve olvasása közben is érezni. A szerző elég otthonosan mozog az angol és amerikai politikai kultúrában, de egy gyors váltással képes megállapításait a francia vagy lengyel mindennapokra is alkalmazni. Legalábbis a 2010 előtti francia mindennapokra, mert a magyar kiadásban ugyan történt némi változtatás – ezt a szerző a kiadáshoz írt előszóban is leírja –, a szöveg alapjai erősen a 2010 előtti nyugati kultúrában gyökereznek. Ezt azért is fontos elmondani, mert ezzel együtt igazán meglepő, hogy azokat a problémákat, amelyek az elmúlt másfél évben kezdtek igazán akutálisan tűnni, Kolakowska már 2010 előtt is jelentősnek tartotta. Olyanokra gondolok, mint a bevándorlás, a politikai korrektség, az Európai Unió és az egyes tagállamok kapcsolata, az iszlám megjelenése Európában, a globális felmelegedés, vagy éppen az európai kultúra judeo-keresztény alapjai, vagy az olyan finomságokra, mint hogy több mint tíz évvel ezelőtt is gondolkodás nélkül szúrt oda a neokonoknak – jobboldalról. Már ebből látszik, hogy Kolakowska nemcsak az angolszász és kontinentális jogrendek között képes nagyon jól kalauzolni, de képes látszólag egymástól teljesen eltérő kulturális problémákat is érthető módon együtt tárgyalni. Mert azért bevallhatjuk, messze nem annyira szembe-tűnően tetszetős a szerző tájékozottsága a „nyugati kultú-

Örökség Kultúrpolitikai Intézet
Fordította Németh Orsolya, Pálfalvi Lajos, Reiman Judit
Budapest, 2016 (Nyugat-eurázsiai idő)
291 oldal, 2990 Ft

rának” nevezett halmaz alegységeinek mindegyikében, mint amennyire impozáns a stílus könnyedsége, amivel ezekről a szokatlan, sokszor nem könnyű témákról ír. Néha már az a gyanúnk, hogy a magyar sajtónak is ezen a nívón kellene mozognia, de ezt a gondolatot most nincs értelme folytatni.

Kolakowska témái azonban kevésbé problematikusak. Nem véletlenül az a címe a könyvnek – éreznél némi iróniát rajta –, hogy *Kultúrák háborúi és más harcok*, a szerző ugyanis éppen ebbe a kultúrharcba próbál beleállni, ami azért annyira nem is az, aminek látszik, mint kiderül.

Hogy mégis miben áll a kultúrharc lényege, arra viszont jobb rálátást enged Ryszard Legutko könyve, *A közönséges ember diadala*. Legutko a krakkói kulturális és egyetemi élethez kötődő katolikus filozófus, ilyen minőségében azonban talán kevésbé ismert, mint amiatt, hogy politikai szerepeket is vállal, általában a lengyel jobbon. Attól tartok, ezek a politikai szerepek túlságosan is rá fognak ülni a szerző személyére, ahogy erre a könyvre is, amely egyébként a mélysége miatt többre lenne hivatott. Az utóbbi években, főleg 2008 óta a mindinkább polarizálódó nyugati társadalomban egyre nagyobb teret kaptak azok a hangok, amelyek az Európai Uniót vagy lényegében a nyugati világrend nagy intézményeit korábbi korok diktatúráihoz hasonlították. Legutko azt a látszatot kelti, mintha ezen a vonalon indulna el, és a tárgyalás, természetesen csak látszólag, később tovább súlyosbodik néhány ösztöndíjas-elméletnek tűnő gondolattal (tudniillik a fősodor véleményformálói már a népbűntudást szolgáló oktatásra és egyéb intézményekre is kiterjesztették a hatalmukat), valójában azonban ritka jól összerakott gondolatmenetről van szó. A könyv végén található utószóban Hörcher Ferenc nagyon találóan azt írja, hogy a könyv „egy politikában jártas, kiábrándult és bölcs, némileg visszavonult, Montaigne-éra emlékeztető habitussal rendelkező politikai gondolkodó elkeseredett műve”, és ez a sorok között tényleg jól érezhető. Legutko inkább kesereg a modern világrend és a haladásba vetett hit agresszivitásának szellemi rombolásán, még akkor is, ha a platonizmusra visszavezetve (erről némi sejtést azért nyújt a könyv címe) végül is kínál megoldást a társadalom problémáira. Legutko itt sem tudja levetkőzni az idősebb filozófiaprofesszor szerepét, de miért is tenné?

A kínált megoldás és úgy általában Legutko könyvének gondolatai is természetesen nagyon ismerősen csenghetnek, hiszen nagyjából hetente találkozhatunk velük a magyar kormánytagok nyilatkozataiban. A nagyobb baj az, hogy ezek a nyilatkozatok soha nem mélyülnek el annyira a részletekben, mint Legutko, ezért aztán általában a valóságot tagadó tébolyodottságnak tűnhetnek. Legutko könyvének egyik legnagyobb praktikus érdeme, ami miatt éppenséggel a politikai paletta minden oldalán forgatni kellene, az, hogy módszeresen felépített, jól átgondolt betekintést nyújt a kortárs konzervatív gondolkodás építményébe. Irodalmi érdeme pedig, hogy nagyon jól épül fel, és hogy olyan impozáns mélységekig ás le a mai fősodor kritikájában, hogy a szöveget értelmezni tudó, de a konzervativizmussal nem kacérkodó olvasónak is fel kell készülnie arra, hogy komolyan elgondolkodjon elvei helyességéről. Legutko itt is sokat tapasztalt filozófiaprofesszorként jár el, de miért is ne tenné?

A szerző persze nem örült meg, és megjegyzi azt is, hogy nem igazán lehet maradéktalanul és teljesen komolyan összehasonlítani a kommunista diktatúrát a liberális-demokratikus világrenddel, és a 14. oldalon nagyjából tisztázza is, hogy mégis miért vállalkozik erre a gondolatmenetre. Az ilyen apró elszólások, elszórt fontos gondolatok rendkívül jellemzőek mindkét könyvre, és épp ezért rendkívül becsapósak ezek a szövegek. Legutko sebészi pontossággal és részletességgel boncolgatja a modern homo politicust, rendkívüli éleslátásról tesz tanúságot, és ami rettenetesen kényelmetlen lehet azoknak, akik vitatkozni akarnak vele, hogy Legutko utánanézz a vele ellentétes véleményeknek is. Nem alaptalanul írja például, hogy a liberális-demokratikus gondolat is csak ideológia, és érdekes gondolatai vannak a minden ideológiával kapcsolatban érzett modern kori undor eredete-

tét illetően. A mostanában sokszor használt érvelési eljárásokat például Nietzsche vagy Freudra vezet vissza (155.), vagy másutt szokatlan módon járja körül a szexualitás és a politika viszonyát (148.), ami ugye eleve furcsa párosítás, de mostanra már igazán megszokhattuk volna.

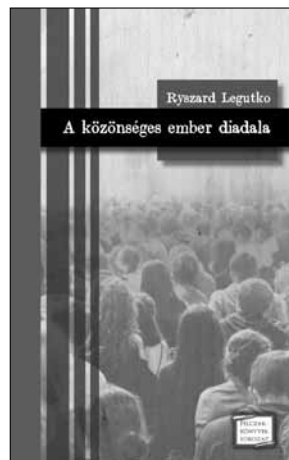
Az ilyen példákat lehetne még sorolni, de végül úgyis ugyanaz rajzolódna ki: Legutko lényegében szembeállít magával egy eszmerendszert, és ízekre szedi. A felállított eszmerendszer végső soron ismerős lehet: a liberális-demokratikus ember töretlenül hisz a fejlődésben, és bármit képes megtenni ennek biztosítása érdekében. Legutko problémája röviden éppen ezzel a „bármivel” van, ami megengedi, hogy a konzervatív ember rémképeket lásson. Legyenek ezek a részek bármennyire elrugaszkodottak, egyáltalán nem megalapozatlanok, a szerző tényleg egy filozófiával eltöltött életutat kitevő ismeretanyagot mozgat meg szinte minden gondolata mögött. Ahol nem alapozza meg a gondolatait – és ez a néhány pont számíthatna talán a szöveg legnagyobb hiányosságának –, ott viszont rendszerint a kelet-európai konzervatív kurzushoz nyúl. Ez kicsit furcsa lehet, mert igazából elszoktunk attól, hogy jól megalapozott, komoly tárgyalás itt-ott a kortárs politikai valóságot emlegesse, *horribile dictu* bizonyos pártokat részesítsen előnyben. Összességében Legutko hatalmas és alapos munkát végez, mikor leszedi a keresztvizet napjaink nyugati társadalmáról, és mintha tudná is, hogy ekkora volumenű munkánál már úgysem tudja megszólítani napjaink liberális-demokratikus emberét, aki majd nem éppen demokratikusan úgyis kisasszézízik az ilyen szövegek elől. A könyv egészének is csak ennyi a baja: nehéz elképzelni, hogy meg tudja szólítani az olyan embert, aki eleve másképp gondolkodik. De végső soron nem is propagandaműnek íródott.

Kolakowska könyvével egészen más a helyzet. A Párizsban élő szerző sokkal lendületesebb, úgy olvassuk, mintha hosszabbra nyúlt véleménycikket olvasnánk, és a másképp gondolkodó olvasót ott húzza csöbe, ahol nem szégyelli. A könyv első néhány szövege erősen provokatív témákat feszeget erősen provokatív szempontból. Jellemző a megközelítés nonkonformizmusára, hogy már az első esszé központjában is John Lennon *Imagine* című száma áll, amit Kolakowska a rá épülő szellemiséggel együtt szed ízekre. Ugyanezen esszé második oldalán már a „gnózishoz” köti a modern haladásba vetett hitet, és ezt az intellektuális lendületet az utolsó oldalig képes fenntartani. A tizennyolc esszét tartalmazó könyv témái: baloldaliság, liberalizmus, terror, Európa(i Unió), orientalizmus, kapitalizmus, globális felmelegedés, háború, az utolsó néhány esszé pedig a rögválóságtól jobban elrugaszkodott, filozófiai vagy esztétikai témákat boncolgat, mint a kortárs irodalom, az erények, jog és tolerancia vagy éppen posztmodern és vallás viszonya. A szöveg olvasása a könnyedsége ellenére is nagy figyelmet igényel, azt tapasztaltam ugyanis, hogy hajlamosak vagyunk Kolakowskának a politika binaritásában helyet keresni, miközben a szövegek éppen ez ellen a kettősség ellen harcolnak. Például könnyen érthetjük úgy, hogy a szerző tagadja a globális felmelegedést, pedig igazából csak azt teszi erősen kérdőjelessé, hogy az emberi tevékenység okozná. Ez a fajta olvasói figyelem egyébként is kifizetődő, mert kevés olyan könyv jelenik meg manapság, ami ilyen jól tudná szintetizálni a nyugati gondolkodást a kelet-európaival.

Kolakowska ellen talán csak azt lehetne felhozni, hogy

Rézbong Kiadó
Fordította Pálfalvi Lajos, Hörcher Ferenc utószavával
S. I. 2018. (Felczak könyvek sorozat)
269 oldal, 3200 Ft

sok helyen kifejezetten úgy ír, hogy teljesen ignorálja, mi okozta a 2008-as gazdasági válságot az általánosan elfogadott nézet szerint, és azt is figyelmen kívül hagyja, hogy ennek milyen erős hatása lehetett arra, hogy a fiatalabb generációkat a baloldali üzenetek jobban megszólították, például Slavoj Žižek valahogy sztárfilozófus lett a közösségi hálón szocializálódott fiatalok között. Ezzel szemben mintha úgy értelmezné, hogy a baloldaliság a világ általános elbutulásának eredménye. Akárhogy is van, ha Kołakowskának és Legutkónak ezekben a könyvekben egy kicsit is igaza van, akkor a közösségi hálókkal és Žižekkel együtt a nyugati világ óriási slamasztikában van.